

THE ASSESSMENTS OF THE RISKS OF MATERIAL MISSTATEMENT DUE TO FRAUD

PROCJENA RIZIKA ZNAČAJNIH POGREŠNIH PRIKAZIVANJA USLIJED PRIJEVARA

SEVER MALIS, Sanja & NOVAK, Ana

Abstract: After providing the theoretical review of the fraud risk characteristics, this paper examines the basic fraud risk concepts and determines the roles and the responsibilities of managers and auditors in the fraud risk assessments. In addition, risk factors relating to the misstatements arising from fraudulent financial reporting have been examined. In order to gain information about the factors that could cause fraudulent financial reporting, the empirical research has been conducted on the sample of companies operating in the Republic of Croatia. The respondents, accountants and auditors, revealed how often they meet fraud risk factors.

Key words: fraud, audit, fraudulent financial reporting, fraud risk factors

Sažetak: Nakon sistematizacije postojećih spoznaja o rizicima prijevare, u radu su determinirane osnovne značajke upravljanja rizikom prijevare te su utvrđene uloge i odgovornosti menadžera i revizora u procjeni rizika prijevare. Osim toga, istraženi su i primjeri okolnosti koji mogu upućivati na mogućnost prijevare. Kako bi se prikupile informacije o pojavnosti okolnosti koje mogu ukazivati na prijevarno financijsko izvještavanje u poduzećima u Republici Hrvatskoj, provedeno je empirijsko istraživanje. Ispitanici, računovođe i eksterni revizori, su ocijenili koliko često se susreću s okolnostima koje ukazuju na mogućnost prijevare.

Ključne riječi: prijevare, revizija, prijevarno financijsko izvještavanje, čimbenici rizika prijevare

Authors' data: Sanja, Sever Mališ, doc. dr. sc., Ekonomski fakultet Zagreb, Trg. J. F. Kennedyja 6, 10 000 Zagreb, ssever@efzg.hr; Ana, Novak, doc. dr. sc., Ekonomski fakultet Zagreb, Trg. J. F. Kennedyja 6, 10 000 Zagreb, anovak@efzg.hr

1. Uvod

Često se naglašava da je rizik prijevare značajan ili vrlo značajan rizik za svaku organizaciju. Pri tome, osobito do izražaja dolazi proaktivan pristup u sprečavanju prijevare koji se prije svega odnosi na povećanu osviještenost za prijevaru u poduzeću, identificiranje područja koja su najosjetljivija i rano otkrivanje prijevare. Naime, poučeni brojnim skandalima koji su uzrokovali propast velikih multinacionalnih poduzeća, i regulatori i investitori zahtijevaju da se provode proaktivni programi za sprječavanje prijevare. Računovođe i revizori bi trebali biti svjesni potencijalnih scenarija i poslovnih događaja koji djeluju u određenoj industriji ili tržištu te prepoznati te znakove kao poticaj za nastanak prijevare bez obzira o kojoj se vrsti prijevare radilo: krivotvorenju informacija, pronevjeri, krađi i tome slično. U pravilu provođenje aktivnosti prevencije prijevare je puno kompleksnije od istraživanja prijevare kao rezultata nepovoljnog događaja. Prevencija prijevare uključuje aktivnosti procjene rizika prijevara, testiranje kontrola koje su u funkciji sprečavanja prijevara te provođenje revizije za sprečavanje prijevare. Također je potrebno istaknuti da u suvremenim uvjetima poslovanja istraživanje prijevare postaje sve kompleksnije područje jer pojedinci ili skupine koje pristupaju postupku prijevare itekako vode računa da „prikriju tragove“ tako da se na prvi pogled teško mogu uočiti problemi u poslovanju. I kad je riječ o razmatranju prijevare i pogreške ne smije se zaboraviti da je prijevaru iz navedenih razloga puno teže otkriti nego pogrešku. Stoga su ciljevi istraživanja ovog rada identificirati okolnosti koje doprinose prijevarnom financijskom izvještavanju te istražiti u kojoj se mjeri računovođe i revizori u Republici Hrvatskoj u svom profesionalnom djelovanju svakodnevno susreću s okolnostima koje povećavaju rizike materijalno značajnog pogrešnog prikazivanja u financijskim izvještajima.

2. Rizici prijevarnog financijskog izvještavanja

Prema Singletonu prijevara je općeniti pojam koji obuhvaća različita sredstva koja može smisliti ljudska dovitljivost i za kojima pojedinci posežu kako bi lažnim prikazivanjima (varanjem) stekli prednost nad drugima.[12] U poslovnom smislu prijevara predstavlja namjernu obmanu, protupravno prisvajanje imovine poduzeća ili manipulacije financijskim podacima u korist počinitelja.[4]

Prijevara se uobičajeno dijeli na unutarnju i vanjsku prijevaru. Jans, Lybaert i Vanhoof (2009) su nakon detaljnog pregleda akademske literature došli do zaključka da su gotovo sva provedena istraživanja iz područja eksternih prijevara, te da postoji jaz u akademskoj literaturi kada je riječ o istraživanju internih prijevara[8]. Najčešće citirana klasifikacija prijevarnih shema je od Udruženje ovlaštenih ispitivača prijevara (ACFE) koji su na temelju brojnih istraživanja identificirali tri osnovne kategorije: pronevjera imovine, korupcija i prijevarno financijsko izvještavanje [1]. Sukladno MRevS-u 240, za revizora su relevantna dva tipa namjernih pogrešnih prikazivanja: pogrešna prikazivanja koja su rezultat prijevarnog financijskog izvještavanja i pogrešna prikazivanja zbog zlouporabe imovine. Sukladno MRevS-ima, prijevarno financijsko izvještavanje podrazumijeva namjerna pogrešna

prikazivanja, uključujući propuste iznosa ili objava u financijskim izvještajima da bi se zavelo korisnike financijskih izvještaja. [5]

Brojne studije pokazuju da je zloupotreba imovine najčešći oblik prijevare s kojima se suočavaju poduzeća ([9], [10], [1]). Prema rezultatima najnovijeg globalnog istraživanja Ovlaštenih ispitivača prijevara iz 2014. godine, zloupotreba imovine je najčešći oblik prijevare (prisutna je u 85% slučajeva), međutim uzrokuje najniže gubitke, dok se prijevorno financijsko izvještavanje pojavljuje u svega 9% slučajeva, ali ima najveći financijski učinak[2].

Prijevorne aktivnosti su problem s kojim se suočavaju brojne organizacije. Stoga je neophodno uspostaviti odgovarajuće mehanizme u borbi protiv prijevara. Postupci koje poduzeća uvode kako bi se spriječile prijevare trebaju imati tri realna i mjerljiva cilja: smanjiti gubitke koji proizlaze iz prijevare, odvratiti prijevare kroz proaktivne politike i povećati vjerojatnost ranog otkrivanja prijevare.[11]

3. Odgovornost za proces upravljanja rizicima prijevare

Rizik prijevare predstavlja „vjerojatnost da će se dogoditi prijevare ili potencijalnu ozbiljnost ili posljedice za poduzeće kada do nje dođe“ [6]. Kako bi poduzeće svelo rizik prijevare na prihvatljivu razinu treba provoditi učinkovit proces upravljanja rizikom prijevare „koji je usmjeren na tri cilja: prevenciju, tj. kontrole osmišljene kako bi se reducirao rizik prijevare, detekciju, tj. kontrole dizajnirane za otkrivanje prijevare i odgovor (korekcija), tj. kontrole dizajnirane kako bi se poduzele određene korektivne aktivnosti i otklonila šteta uzorkovana prijevaram“ [9].

Menadžment je odgovoran za dizajniranje i provedbu programa za upravljanje rizikom prijevare, što osim kreiranja odgovarajuće organizacijske kulture i implementacije adekvatnih internih kontrola koje su usklađene s procjenom rizika prijevare, uključuje i izvještavanje nadzornog odbora o aktivnostima koje su poduzete kako bi se upravljalo rizikom prijevare i redovito izvještavanje o učinkovitosti programa za upravljanje rizikom prijevare, a to znači izvještavanje o svim potrebnim korektivnim mjerama kao i izvještavanje o prijevarama[7]. Središnje mjesto u upravljanju rizikom prijevare svakako zauzima procjena rizika prijevare. Pri procjeni rizika prijevare „minimum koji se treba razmotriti je: identifikacija rizika, procjena vjerojatnosti i značajnosti rizika, te odgovor na rizik“ [7]. Učinkovitost procjene rizika prijevare „ovisi o poznavanju koncepta prijevare koji se razmatra u okviru okruženja (poduzeće, vremensko razdoblje, učinkovitost postojećih internih kontrola)“. [13]

Logično pitanje koje se u ovom smislu nameće je pitanje odgovornosti eksternog revizora. Naime, ukoliko je za sprječavanje prijevare i pogrešaka odgovoran menadžment poduzeća koja je odgovornost revizora. Naime, revizija provedena u skladu s Međunarodnim revizijskim standardima je oblikovana tako da je revizor odgovoran za razumno uvjerenje da financijski izvještaji ne sadrže značajna pogrešna iskazivanja, bilo da su uzrokovana prijevarama ili pogreškama. U skladu s time, može se reći da činjenica da je obavljena godišnja revizija može utjecati na sprječavanje prijevare i pogreške, međutim, revizor nije, niti može biti odgovorna za sprječavanje

prijevare i pogreške. Zbog toga Međunarodni revizijski standardi zahtijevaju o revizora upite menadžmentu o[5]:

- (a) procjeni rizika menadžmenta da financijski izvještaji mogu biti značajno pogrešno prikazani uslijed prijevare, uključujući vrstu, opseg i učestalost takvih procjena;
- (b) procesu menadžmenta za prepoznavanje i reagiranje na rizike prijevare u subjektu, uključujući specifične rizike prijevare koje je menadžment otkrio ili o kojima je obaviješten ili klasama transakcija, stanjima računa ili objavama za koje je vjerojatno da postoji rizik od prijevare;
- (c) komuniciranju menadžmenta s onima koji su zaduženi za upravljanje, ako postoje, o procesima za prepoznavanje i reagiranje na rizike prijevare u subjektu;
- (d) komunikaciji menadžmenta s djelatnicima, ako postoje, u pogledu njihovih pogleda na poslovne praksama i etičkom ponašanju.

Prilikom procjene pojedinih vrsti revizijskog rizika revizor treba voditi računa da financijski izvještaji mogu biti značajno pogrešno prikazivani zbog prijevare i pogreške. Drugim riječima revizor treba razmotriti postojanje čimbenika rizika prijevare koji upućuju na prijevorno financijsko izvještavanje ili protupravno prisvajanje imovine.

Razumijevanje poslovanja klijenta i njegove okoline preduvjet su kvalitetnog obavljanja revizije. Da bi identificirao rizike prijevare koji bi mogli rezultirati značajnim pogreškama u financijskim izvještajima, revizor treba analizirati internu i eksternu okolinu poduzeća. Riječ je o iznimno složenom zadatku koji treba obuhvatiti, ne samo poslovanje klijenta, već i industrijske, regulatorne i druge eksterne čimbenike, čije bi promjene mogle imati implikacije na poslovanje klijenta. Naime, poslovanje klijenta nemoguće je promatrati odvojeno od industrije u kojem djeluje. U tom smislu revizor treba identificirati tržište, konkurenciju, potražnju za proizvodima klijenta, kupce, dobavljače, tehnologiju kojom klijent proizvodi proizvode za tržište, tehnologiju konkurencije, cikličke i sezonske utjecaje na poslovanje klijenta i sl. Svi ti čimbenici mogu biti poticaj i prilika da se učine prijevare. Osobito složen i zahtjevan proces je analiza ciljeva, strategije i time povezanih poslovnih rizika kao i analiza učinaka tako implementirane strategije. Znanje o poslovanju klijenta, njegovim poslovnim ciljevima, implementiranoj strategiji, i s time povezanim rizicima, uključuje razumijevanje: „promjena u industriji, novih proizvoda i usluga (novih računovodstvenih zahtjeva, regulatornih zahtjeva, sadašnjih i potencijalnih izvora eksternog financiranja, upotrebu informacijske kao i učinke implementirane strategije, pogotovo one koji zahtijevaju potpuno novi računovodstveni tretman“ [3].

Uvažavajući sve navedeno treba istaknuti da je revizor dužan procijeniti rizike koji bi mogli imati utjecaje na pogrešno iskazivanje pozicija u financijskim izvještajima. U novije vrijeme sve češće se ističu rizici vezani uz prijevare, posebni ekonomski, računovodstveni i ostali zahtjevi koji zahtijevaju poseban tretman, kompleksne transakcije. Bez obzira o kojim se rizicima radi, procjena inherentnog rizika temelji se na profesionalnoj prosudbi revizora. Točnije, revizor bi trebao u fazi planiranja revizije procijeniti značajne inherentne rizike prijevare kojima je poduzeće izloženo te na njih adekvatno odgovoriti dostatnim i kompetentnim revizijskim dokazima

kojima će pokazati da ti rizici nisu utjecali i rezultirali materijalno značajnim pogreškama u financijskim izvještajima. Drugim riječima, revizor bi trebao odgovoriti na izazove inherentnog rizika na dva načina: 1) procjenjujući za relevantne tvrdnje inherentni rizik na maksimalnoj razini, 2) pružiti adekvatan dokaz o efektivnosti sustava internih kontrola za navedene tvrdnje 3) pružiti dokaz po postojanju adekvatni interni kontrolni postupci nad područjima od značajnom inherentnog rizika prilikom obavljanja revizije financijskih izvještaja, 4) pružiti adekvatan revizijski dokaz provođenjem testova salda.[3] Iz svega navedenog proizlazi da za kvalitetno obavljanje revizije revizor mora uzimati u obzir ne samo računovodstvena koja se podrazumijevaju, već i cjelokupna ekonomska znanja, kako bi mogao rekonstruirati uvjete i obilježja poslovanja klijenta u cilju identifikacije ključnih područja rizika prijevare u financijskim izvještajima. U slučaju otkrivanja prijevare i pogreške revizor treba procijeniti mogući učinak na financijske izvještaje odnosno utvrditi jesu li financijski izvještaji značajno pogrešno iskazani. Isto tako, kada revizor otkrije pogrešan prikaz nastao zbog prijevare, ili sumnje u prijevaru, on ima obvezu priopćiti tu informaciju menadžmentu, nadzornom odboru ili nadležnim organima. Ako revizor zaključi da nije moguće nastavljati obavljati reviziju zbog pogrešnih prikaza nastalih uslijed prijevare ili pretpostavljene prijevare to može imati za posljedicu odustajanje od preuzete obveze revizije.

4. Percepcija računovođa o pojavi okolnosti koje ukazuju na prijevorno financijsko izvještavanje u hrvatskim poduzećima

4.1. Definiranje uzorka i metoda istraživanja

U skladu s postavljenim ciljevima rada provedeno je istraživanje metodom anketnog upitnika. Svrha anketnog upitnika bila je prikupiti informacije o prijevornom financijskom izvještavanju u hrvatskim srednjim i velikim poduzećima. Stoga je anketni upitnik poslan voditeljima računovodstva, koji su ocjenjivali koliko se često, prilikom obavljanja računovodstvenih zadataka u poduzeću u kojem su zaposleni, susreću s određenim tvrdnjama koje su predstavljale primjere okolnosti koje mogu ukazati na mogućnost da financijski izvještaji sadrže značajna pogrešna prikazivanja kao rezultat prijevare. Pojavnost istih okolnosti je ispitana i na drugom uzorku kojeg su činili eksterni revizori. Međutim, eksterni revizori su odgovarali koliko često su se susreli sa pitanim tvrdnjama u svojoj revizorskoj praksi.

Metode korištene za analizu prikupljenih podataka prilagođene su varijablama koje su formirane kroz pitanja i tvrdnje. Prvi dio upitnika sastojao se od pitanja koja su se odnosila na osnovna obilježja ispitanika i poduzeća u kojima su ispitanici bili zaposleni. Za potrebe prikupljanja informacija o pojavi okolnosti koje ukazuju na prijevorno financijsko izvještavanje, ispitanici su na Likertovoj skali 0-5 (pri tom je 0=ne susrećem se, 5=vrlo često) ocijenili koliko se često susreću sa određenim okolnostima koje, prema Međunarodnom revizijskom standardu 240 - Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja (dodatak 3), mogu ukazati na mogućnost da financijski izvještaji sadržavaju značajna pogrešna prikazivanja kao rezultat prijevare. Navedena varijabla je oblikovana kao

neponderirani prosjek tvrdnji koje se odnose na okolnosti koje mogu ukazati na mogućnost da financijski izvještaji sadržavaju značajna pogrešna prikazivanja kao rezultat prijevare. Dakle, tvrdnje su formirane na temelju primjera okolnosti, koji su u MRevS-u 240 podijeljeni u četiri skupine, a za potrebe istraživanja su modificirane, tj. pojednostavljene i prilagođene skali ispitivanja. Za provjeru pouzdanosti mjernog instrumenta korišten je statistički pokazatelj pouzdanosti *Cronbachov alfa-koeficijent*, koji pokazuje koliko dobro odabrane tvrdnje opisuju promatranu varijablu. Cronbachov alfa-koeficijent za varijablu „okolnosti koje ukazuju na mogućnost prijevare“ iznosi 0,889 te ukazuje na odgovarajuću razinu pouzdanosti mjernog instrumenata.

4.2. Rezultati empirijskog istraživanja

U periodu istraživanja (od 27. svibnja do 14. srpnja 2012. godine) od računovođa je prikupljeno 287 odgovora. Međutim nakon eliminacije nepotpunih upitnika ili upitnika koji nisu zadovoljavali postavljene kriterije konačan broj obrađenih upitnika je 142. Prema rezultatima deskriptivne statistike, 71% odgovora je pristigao od ispitanika zaposlenih u srednje velikim poduzećima, te 29% odgovora od ispitanika iz velikih poduzeća. Značajan čimbenik kvalitete dobivenih informacija je svakako radno iskustvo ispitanika. Na temelju odgovora na pitanje koliko dugo obavljaju računovodstvene zadatke može se zaključiti da velik broj ispitanika ima dugo radno iskustvo u obavljanju računovodstvenih zadataka. Računovodstvene zadatke manje od godine dana obavlja 3% ispitanika, od 1 do 5 godina 11% ispitanika, od 6 do 10 godina 16% ispitanika, dok 70% ispitanika računovodstvene poslove obavlja preko 10 godina. S obzirom na dugogodišnje radno iskustvo pretpostavlja se da bi ispitanici trebali dobro poznavati funkcioniranje računovodstvenog informacijskog sustava te sustava internih kontrola u poduzećima u kojima su zaposleni.

U periodu istraživanja (od 12. lipnja do 21. srpnja 2012. godine) od revizora je prikupljeno 55 odgovora. Međutim nakon eliminacije nepotpunih konačan broj obrađenih upitnika je 41. Najveći broj ispitanika je bio zaposlen u malim revizorskim društvima (78% ispitanika), zatim u srednjim (20%), te najmanji broj u velikim društvima (2%). Svega 4% ispitanika je imalo manje od godine dana iskustva u revizijskoj praksi, 33% ispitanika je imalo od 1 do 5 godina iskustva, 25% ispitanika od 6 do 10 godina, dok je 38% ispitanika revizorske poslove obavljalo duže od 10 godina. Prilikom obavljanja revizijskih poslova 54% ispitanika je navelo da su bili izloženi pritiscima od strane klijenta kada je trebalo izraziti „mišljenje s rezervom“. Da nikad nisu dali „mišljenje s rezervom“ navelo je 22% ispitanika. Na pitanje jesu li ih poduzeća kojima su dali „mišljenje s rezervom“ i dalje angažirala za provođenje revizije, 46% revizora je odgovorilo da su i dalje bili angažirani, dok je 41% revizora bilo angažirano samo u nekim slučajevima. U prosjeku se ispitanici niti slažu niti ne slažu da davanje negativnog mišljenja predstavlja rizik za gubitak klijenta (prosječna ocjena na ovu tvrdnju je 3,56). Koliko često su se susreli sa situacijama, koje su zapravo predstavljale okolnosti koje mogu ukazati na mogućnost da financijski izvještaji sadržavaju značajna pogrešna prikazivanja kao rezultat prijevare ispitanici (računovođe i revizori) su davali ocjene na skali koja je dvostruka; dihotomna skala

(ne=0, da=1-5) i ordinalna (ne=0, ako je odgovor bio da trebali su odrediti koliko često se susreću od 1=vrlo rijetko do 5=vrlo često). Rezultati provedenog istraživanja su prikazani u tablici 1.

Tvrđnje	Računovođe		Revizori	
	Prosjek	N	Prosjek	N
Transakcije nisu evidentirane na potpun ili ažuran način ili su neprimjereno evidentirane (u pogledu iznosa, računovodstvenog razdoblja...).	0,94	142	2,98	42
Nedokumentirana ili neautorizirana stanja ili transakcije.	0,63	142	2,64	42
Usklađenja u „zadnji čas“ koja značajno utječu na financijski rezultat.	1,13	142	3,21	42
Pritužbe o navodnim prijevarama.	0,35	142	1,29	42
Nedostajući dokumenti.	1,17	142	2,29	42
Knjiženje na temelju „neoriginalnih“ (npr. fotokopiranih) dokumenata.	1,06	142	2,24	42
Nedostajuća imovina značajnog iznosa.	0,18	142	1,48	42
Neprijemeren vremenski pritisak od strane menadžmenta da se riješe kompleksna ili problematična pitanja.	1,36	142	2,45	42
Uprava ne uvažava sugestije vezane uz realnije financijsko izvještavanje.	0,97	142	2,32	41
Nespremnost menadžmenta na ažurno rješavanje prepoznatih nedostataka o internim kontrolama.	1,17	142	2,54	41
Česte promjene računovodstvenih procjena koje ne proizlaze iz promjena okolnosti.	0,6	142	2,32	41
Toleriranje kršenja etičkog kodeksa.	0,57	142	1,78	41

Tablica 1. Percepcija računovođa i revizora o pojavi okolnosti koje ukazuju na prijevarno financijsko izvještavanje

Najveći broj računovođa, tj. 74% je naveo da se susreće sa nedostajućim dokumentima, 71% računovođa navodi da su doživjeli neprijemeren vremenski pritisak od strane menadžmenta da se riješe kompleksna ili problematična pitanja, 70% računovođa je navelo da su imali situacije kad su izvršili knjiženje na temelju „neoriginalnih“ dokumenata, 69% računovođa je navelo da je bilo situacija kad transakcije nisu evidentirane na potpun ili ažuran način ili su neprimjereno evidentirane (u pogledu iznosa, računovodstvenog razdoblja...), 66% računovođa je navelo da je bilo situacija kad su obavili usklađenja „u zadnji čas“ koja su značajno utjecala na financijski rezultat, 63% računovođa su se suočili sa nespremnošću menadžmenta na ažurno rješavanje prepoznatih nedostataka u internim kontrolama,

dok je 59% računovođa navelo da je bilo situacija kad uprava nije uvažila sugestije vezane uz realnije financijsko izvještavanje. Iz odgovora računovođa, koji su naveli da su se susreli s ispitanim tvrdnjama, proizlazi da se, u prosjeku, poduzeća vrlo rijetko susreću sa navedenim čimbenicima rizika prijevare. Problemi za koje su naveli da se najčešće susreću su neprimjeren vremenski pritisak od strane menadžmenta da se riješe kompleksna ili problematična pitanja, nespремnost menadžmenta na ažurno rješavanje prepoznatih nedostataka o internim kontrolama, te sa nedostajućim dokumentima. Iako iz odgovora ispitanika proizlazi da se poduzeća vrlo rijetko susreću s okolnostima koje ukazuju na mogućnost prijevare, dobiveni prosjeci na razini svih poduzeća ukazuju da postoji mogućnost da financijski izvještaji sadržavaju pogrešne prikaze kao rezultat prijevare.

Revizori su naveli da se češće slažu sa određenim okolnostima koje ukazuju na mogućnost prijevare, nego što su to navodili računovođe. Međutim, prilikom interpretacije rezultata potrebno je voditi računa da su računovođe odgovarali koliko često se susreću s pitanim okolnostima u poduzeću u kojem su zaposleni, dok su revizori odgovarali koliko često su se susreli s pitanim okolnostima u svojoj revizorskoj praksi. Događaji, koji ukazuju na prijevare u financijskom izvještavanju, s kojima se revizori u prosjeku najčešće susreću su usklađenja u „zadnji čas“ koja značajno utječu na financijski rezultat (20% revizora se susreće vrlo često, 34% revizora često). Revizori se često susreću i s transakcijama koje nisu evidentirane na potpun ili ažuran način ili su neprimjerenom evidentirane u pogledu iznosa, računovodstvenog razdoblja ili politike organizacije, nedokumentiranim ili neautoriziranim stanjima ili transakcijama, nespремnošću menadžmenta na ažurno rješavanje prepoznatih nedostataka o internim kontrolama. Revizorima su također postavljene i neke dodatne tvrdnje na koje su odgovorili da se često susreću kao što su manji ili veći broj odgovora na konfirmacije nego što je to očekivano (prosjek 2,98, pri čemu se 12% revizora susreće s navedenom tvrdnjom vrlo često, 37% revizora često) te neobična kašnjenja poduzeća u pružanju traženih informacija (prosjek 2,95, pri čemu se 10% revizora s navedenom tvrdnjom susreće vrlo često i 32% revizora često).

5. Zaključak

Rizici s kojima se poduzeća susreću svakodnevno se mijenjaju i nadopunjuju kao rezultat promjena u okruženju koje uključuju upotrebu modernih tehnologija, promjene u načinu komunikacije, ali i strožih pravnih i regulatornih okvira. U tom smislu jedan od značajnih rizika jest i rizik prijevarnog financijskog izvještavanja. Rizici prijevare mogu biti složeni i kompleksni stoga su potrebni značajni vremenski, financijski, ljudski i ostali resursi kako bi se njima adekvatno upravljalo. Koncept upravljanja rizicima uključuje identifikaciju, procjenu i nadzor rizika prijevare. Mnogi rizici prijevare mogu se prevenirati ukoliko se na vrijeme otkriju okolnosti koje upućuju na mogućnost prijevarnog financijskog izvještavanja. Stoga je provedeno empirijsko istraživanje imalo za cilj utvrditi koliko se računovođe, odnosno oni koji su neposredno uključeni u proces financijskog izvještavanja, i revizori susreću s okolnostima koje upućuju na prijevarno financijsko izvještavanje.

Pri interpretaciji rezultata potrebno je voditi računa, osim o ograničenjima svojstvenim primijenjenoj metodi istraživanja, već i o činjenici da su ispitanici, računovođe, kao osobe najbolje upoznate s procesom financijskog izvještavanja često uključene u određene oblike prijevornog ponašanja. Sljedeće ograničenje istraživanja se ogleda u veličini drugog uzorka, kao i u činjenici da je 37% revizora imalo manje od 5 godina radnog iskustva. Međutim, dobiveni rezultati istraživanja svakako pružaju vrijedne informacije. Premda iz rezultata provedenog istraživanja proizlazi da se poduzeća vrlo rijetko susreću s pojedinim čimbenicima rizika prijevare, identificirani su brojni problemi koji mogu dovesti do toga da financijski izvještaji budu pogrešno prikazani. Stoga je potrebno da osobe odgovorne za kvalitetu financijskog izvještavanja, prije svega menadžment, računovođe i eksterni revizori, dovoljno pažnje i resursa usmjere u identifikaciju, procjenu i upravljanje rizicima prijevare, a u funkciji stvaranja dodane vrijednosti za organizaciju.

6. Literatura

- [1] Association of Certified Fraud Examiners (2010) *Report to the Nation on Occupational Fraud & Abuse*, 2010 Global Fraud Study. ACFE
- [2] Association of Certified Fraud Examiners (2014) *2014 Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse*, ACFE
- [3] Boynton, W. C., Johnson, R. N. (2006). *Modern Auditing*, Wiley, New York
- [4] Hall, J. A. (2007) *Accounting Information Systems*, Fifth Edition, Thomson South-Western College Publishing ISBN 0-324-37506-9, Cincinnati
- [5] IFAC, Međunarodni revizijski standardi (2010) prijevod s engleskog jezika, Hrvatska revizorska komora, ISBN 978-953-56066-0-4, IFAC
- [6] Institut internih revizora (2007) *Okvir profesionalnog djelovanja (OPD)*, prijevod s engleskog jezika, The Institute of Internal Auditors i Hrvatski institut internih revizora, ISBN 978-953-55827-0-0
- [7] Institute of Internal Auditors, American Institute of Certified Public Accountants, Association of Certified Fraud Examiners (2007) *Managing the Business Risk of Fraud: A Practical Guide*. IIA, AICPA, ACFE
- [8] Jans, M., Lybaert, N., Vanhoof, K. (2009) A Framework for Internal Fraud Risk Reduction at IT Integrating Business Processes: The IFR Framework, *The International Journal of Digital Accounting Research*, Vol. 9, 2009, 1-29, ISSN 1577-8517
- [9] KPMG Forensic (2006) *Fraud Risk Management Developing a Strategy for Prevention, Detection, and Response ADVISORY*. KPMG.
- [10] PricewaterhouseCoopers (2014) *2014 Global Economic Crime Survey, Economic crime: A threat to business globally*. PwC.
- [11] Seetharaman, A., Senthivelmurugan, M., Periyayagam, R. (2004) Anatomy of computer accounting frauds. *Managerial Auditing Journal*, Vol. 19, No. 8, broj stranice 1055 – 1072., ISSN 0268-6902
- [12] Singleton, T., Singleton, A., Bologna, J., Lindquist, R. (2006) *Fraud Auditing and Forensic Accounting*, 3rd edition, John Wiley & Sons, ISBN 978-0-470-05372-0, New Jersey
- [13] Singleton, T., W., Singleton, A., J. (2010) *Fraud Risk Assessment*, ISBN 978-0-470-56413-4, John Wiley and Sons

Photo 055. Cellar / Podrum